

Przeniesiony zespół Münchhausena

The Münchhausen syndrome by proxy

TOMASZ KOWALIK¹, BARTOSZ GRUSZCZYŃSKI², AGNIESZKA RADZISZEWSKA³,
WOJCIECH GRUSZCZYŃSKI²

1. Szpitala Psychiatrycznego im. dr J. Babińskiego w Łodzi
2. Kliniki Psychiatrii i Zaburzeń Nerwicowych z Oddziałem Interwencji Kryzysowych Uniwersytetu Medycznego w Łodzi
3. Poradni Zdrowia Psychicznego w Łęczycy

STRESZCZENIE

Cel. W artykule przedstawiono mało znany zespół chorobowy, jakim jest przeniesiony zespół Münchhausena (przez pełnomocnika), jego diagnostykę i trudności lecznicze.

Przebieg. W zespole tym, opiekunowie wytwarzają lub wywołują choroby u innych osób po to, aby uzyskać opiekę medyczną. W większości przypadków sprawcą jest rodzic (prawie zawsze matka), natomiast ofiarą dziecko. Przeniesiony zespół Münchhausena u dziecka powoduje ciężkie następstwa, w najcięższych przypadkach doprowadzając do zgonu. Duża liczba osób pełniących opiekę medyczną nie jest zaznajomiona z tym zaburzeniem.

Wnioski. Wczesne wykrywanie przeniesionego zespołu Münchhausena pozwoliłoby ograniczyć częstość powikłań i zgonów w tym zaburzeniu.

SUMMARY

Objectives. The paper presents a clinical unit that is rather little known, i.e. the Münchhausen syndrome by proxy, its diagnostics, and treatment difficulties.

Background. In this syndrome carers produce or elicit illness in others so as to obtain medical care. In a majority of cases a parent (almost always mother) is the perpetrator, while the child is a victim. The Münchhausen syndrome by proxy results in the child's severe condition, in some cases even leading to death. Medical staff members frequently are not acquainted with this disorder.

Conclusions. Early diagnosis of the Münchhausen syndrome by proxy might reduce the frequency of complications and deaths in cases with this syndrome.

Słowa kluczowe: przeniesiony zespół Münchhausena / rozpoznawanie

Key words: Münchhausen syndrome by proxy / diagnostics

W ostatnich kilku latach polscy telewidzowie byli bulwersowani emitowanymi przez TV reportażami, najczęściej produkcji angloamerykańskiej, ukazującymi maltretowanie małych dzieci przez ich „kochających” rodziców (głównie matki) lub kwalifikowane i zaufane opiekunki. Zarejestrowane ukrytą kamerą zachowania, zwłaszcza kobiet, budziły wśród odbiorców przerażenie, gdyż zagrażały zdrowiu i życiu dziecka. Ponieważ w polskim piśmiennictwie, zwłaszcza pediatryczno-psychiatrycznym, zjawisko to jest traktowane marginalnie, pragniemy je przedstawić, aby można było różnicować ten zespół psychopatologiczny z innymi, a mianowicie z „zespołem dziecka maltretowanego”, szeroko znanym z interdyscyplinarnej literatury. Zespół przez nas przedstawiany w piśmiennictwie anglosaskim nosi nazwę *Munchausen syndrome by proxy* (MSBP, zespół Münchhausena przeniesiony, dosłownie: przez „pełnomocnika”). W większości przypadków sprawcą jest rodzic (prawie zawsze matka), natomiast ofiarą dziecko [1]. Publikacją

pragniemy zainteresować głównie psychiatrów, pediatrów oraz lekarzy pierwszego kontaktu, którzy powinni znać nie tylko zagadnienie zdrowotne małego pacjenta, ale również uwarunkowania środowiskowe, w tym zwłaszcza rodzinne. Zespół Münchhausena nazwę swoją zawdzięcza baronowi von Münchhausenowi żyjącemu w XVIII wieku i słynącemu z opowiadania przesadnych opowieści. Do literatury psychiatrycznej pod taką nazwą wprowadził go Asher w 1951 r., opisując ten zespół jako zbliżony do *pseudologia phantastica*, który cechuje się kłamliwymi relacjami na temat nieistniejących chorób. Dotknięte osoby przyjmowane są wielokrotnie do szpitali ogólnych i psychiatrycznych z powodu objawów ostrej choroby, które są przez nie naśladowane, celowo wytwarzane lub silnie wyolbrzymiane (Asher sklasyfikował pacjentów z zespołem Münchhausena w trzech kategoriach: dotkliwy brzuszny, dotkliwy krwotoczny i dotkliwy neurologiczny). W odróżnieniu od osób symulujących, chorzy najczęściej opuszczają szpital przed

ukończeniem kuracji, żeby wkrótce (czasami w tym samym dniu) szukać miejsca w innym szpitalu i demonstrować takie same lub inne objawy [2, 3].

W przypadku przeniesionego zespołu Münchhausena rodzice starają się być na „zewnątrz” wrażliwymi i kochającymi swoje dzieci, lecz w domu, kiedy nikt ich nie widzi, kaleczą, duszą, torturują lub podtruwają je. Reszta rodziny myśli, że dziecko jest chore i wymaga hospitalizacji. Tymczasem to rodzice wymagają pomocy specjalisty i wieloletniej terapii. Przypadki występowania MSBP dotyczą ludzi na poziomie wszystkich warstw społeczno-ekonomicznych. W 1977 r. Roy Meadow, angielski pediatra jako pierwszy opisał tę szczególną formę maltretowania dziecka przez opiekunów. Polega ona na tym, że rodzice fałszywie informują lekarzy o rzekomych objawach chorobowych ich dzieci, a sami preparują lub wywołują chorobę. Manipulacje te prowadzą do „wytwarzania” objawów lub choroby nierzadko w sposób przestępczy.

Przypadek opisany w 1977 r. dotyczył sześciolatniego Kaya, u którego w moczu często stwierdzano krew w badaniach laboratoryjnych. Pomimo przeprowadzenia wielu specjalistycznych zabiegów, również w znieczuleniu ogólnym, co naraziło pacjenta na wystąpienie nieprzyjemnych objawów ubocznych, nie stwierdzono u dziecka źródła infekcji, czy też innej choroby somatycznej. Tajemnicę rozwiązano wtedy, kiedy doktor odkrył, że krew znajdująca się w moczu dziecka, była krwią jego matki, dodawaną przez nią do moczu dziecka przed mającymi nastąpić badaniami laboratoryjnymi [4].

W literaturze do 2003 r. opisano ponad 700 przypadków MSBP. Opisano również przypadek z rozpoznaniem tzw. wariantu MSBP (*Munchausen syndrome by Adult Proxy*) przeniesionego na „pełnomocników” dorosłych [5]. Najnowsze doniesienia oraz artykuły omawiające ten problem znajdują się głównie w czasopismach pediatrycznych. Zespół ten jest mało znany wśród psychiatrów i lekarzy innych specjalności, nigdy nie nabył jednoznacznej medycznej albo prawnej definicji, chociaż pojawia się na salach sądowych oraz w literaturze od ponad 30 lat i coraz bardziej przyciąga uwagę rządu, lekarzy specjalistów, naukowców i mediów [6]. Został uwzględniony jako kategoria diagnostyczna tylko w amerykańskiej klasyfikacji zaburzeń psychicznych DSM-IV. Próbuje ona określić formę wykorzystywania dziecka przez przedstawienie propozycji definicji, która brzmi: „motywową dla postępowania sprawców jest przejęcie roli chorego przez pełnomocnika”. W tym przypadku „pełnomocnikiem” jest dziecko [7].

KRYTERIA DIAGNOSTYCZNE I OCENA CIĘŻKOŚCI

Kryteria diagnostyczne DSM-IV pozwalające określić MSBP [8]:

- a) celowe wytwarzanie lub naśladowanie objawów somatycznych lub psychologicznych u innych osób, które są pod bezpośrednią opieką sprawcy,

- b) zamierzeniem takiego zachowania jest wywołanie objawów choroby u tej osoby (pełnomocnika),
c) nie występują zewnętrzne motywy (takie jak korzyści materialne),
d) zachowań powyższych nie można zakwalifikować do innych zaburzeń psychicznych.

Wyóżnia się trzy postacie zespołu, a mianowicie:

- łagodną, kiedy mamy do czynienia tylko z wymyśleniem symptomów,
- umiarkowaną, która obejmuje takie zachowania, jak: manipulowanie przez opiekuna przy próbach laboratoryjnych i fałszowanie dokumentów medycznych; manipulowanie jest próbą kontrolowania choroby,
- ciężka postać ma potencjalnie śmiertelne konsekwencje.

Zachowanie sprawcy w tych przypadkach jest lekko-myślne i bez poszanowania dobra dziecka. Literatura opisuje takie działania, jak: zamierzone duszenie, zanieczyszczanie naczyń żylnych fekaliami i celowe zatrucie organizmu, by wywołać chorobę. Łagodny i umiarkowany zespół może z czasem narastać

Większość, bo ok. 70% sprawców, którzy wywołują rzeczywiste symptomy u dziecka, będą kontynuować swoje dzieło podczas jego hospitalizacji, a połowa z tych opiekunów w większości przypadków przekazuje wywiad wskazujący na zaburzenie centralnego układu nerwowego (najbardziej powszechnymi, tymczasowymi rozpoznaniem są: padaczka, ataksja, porażenie kończyn) [3].

Przed ustaleniem właściwego rozpoznania, dla większości wprowadzanych w błąd specjalistów, podziwiających ogromną troskę matki, nie do pomyślenia jest, by opiekun mógł dopuścić się własnoręcznego wywołania u swojego dziecka takich zaburzeń w układzie nerwowym, które w konsekwencji grożą zgonem [9, 10].

KTO NAJCZĘŚCIEJ PRZYCZYNIĄ SIĘ DO POWSTANIA?

W rodzinie najczęściej osobą inicjującą przeniesiony zespół Münchhausena jest matka. Drugi rodzic, w takim wypadku ojciec, jest zazwyczaj obojętny emocjonalnie, rzadko odwiedza dziecko podczas hospitalizacji lub nie robi tego wcale. Napięcie jest zauważalne dopiero w relacjach małżeńskich. Ojciec jest zwykle nieświadomy zachowania jego partnerki. Zostaje poinformowany o całej tragedii dopiero, kiedy musi stawić czoło ostatecznemu rozpoznaniu MSBP. Sprawczynie dbają, by wywoływane u dzieci objawy wyglądały wiarygodnie dla mających leczyć lekarzy. Jednak w wielu przypadkach wiedza ta bywa niekompletna. Dogodną sytuacją do jej uzupełniania jest pobyt w środowisku szpitalnym, gdzie szybko zaprzyjaźniają się z personelem medycznym. W obliczu choroby, wykazują więcej współczucia dla personelu medycznego niż dla swego dziecka, chociaż wydają się oddanymi rodzicami, którzy nie opuszczają jego łóżeczka nawet na krótki czas. Personel często po-

dziwia ich poświęcenie. Wraz z rosnącym podziwem, personel bezwiednie uczestniczy w zainicjowanej już przez rodzica rozgrywce. Uzyskiwane uznanie i podziw są podstawowymi korzyściami dla sprawców zaburzenia.

Wielu z tych ludzi miało w dzieciństwie podobne problemy. Rodzicielstwo skłania ich do przenoszenia swoich zachowań na własne dzieci. Historie zaburzeń u dzieci często zbliżone są do wywiadów opisujących trudności ich matek. Rozpoznaje się u nich różnego rodzaju zaburzenia osobowości, np.: osobowość typu borderline, osobowość narcystyczną, antyspołeczną lub histrioniczną. W dzieciństwie często chorowały na ADHD, autyzm, chorobę afektywną dwubiegunową, chorobę Gilles de la Tourette'a [8, 9].

Do najczęściej ujawnianych zachowań rodziców, na podstawie których można podejrzewać MSBP, należą:

- dość dobra ogólna wiedza medyczna,
- bardzo dobre rozeznanie tematu choroby dziecka,
- wnikliwe sprawdzanie i nadzorowanie wszystkich procedur medycznych,
- rzadkie przyjmowanie gości z zewnątrz,
- nadopiekuńczość wobec dzieci,
- silne zaangażowanie w pomoc personelowi (stawanie się niemal częścią medycznego zespołu),
- w obliczu konfrontacji z medycyną i prawem, zaprzeczanie MSBP
- sprzeciw wobec proponowanych badań psychiatrycznych [10].

Przypadki MSBP są bardzo złożone, trzeba do nich podchodzić bardzo wnikliwie, a ostateczne rozpoznanie wymaga zawsze przedstawienia niepodważalnych dowodów [8].

Rosenberg [9] opisał cztery główne cechy składające się na rozpoznanie MSBP:

- fałszowanie przez opiekunów objawów choroby u dziecka,
- nastawanie na medyczną ocenę dziecka i opiekę nad nim (z dużym uporem ze strony opiekunów, co prowadzi do podejmowania wielu kosztownych, lecz w istocie niepotrzebnych procedur medycznych),
- zaprzeczanie przez opiekunów rzeczywistej wiedzy na temat etiologii choroby dziecka,
- ostre objawy choroby u dziecka zmniejszają swoje natężenie w momencie oddzielenia dziecko od ich sprawcy.

Pomimo wyodrębnienia powyższych cech w dalszym ciągu trwa dyskusja na temat czynników wpływających na rozpoznanie wykorzystywania dziecka. Przedstawione kryteria Rosenberga cechuje brak swoistości, ponieważ takie zachowania sprawców mogą również zachodzić w innych rodzajach świadomego wykorzystywania dzieci. Dotyczy to, na przykład, usiłowania zabójstw (nieprzypadkowe uduszenie, nieprzypadkowe otrucie), nadużyć seksualnych oraz wielu innych przestępstw. Ofiarami MSBP są zwykle dzieci w wieku do 2 lat, rzadziej powyżej 6 roku życia, ponieważ starsze dzieci prędzej mogą wyjawić nadużycie i oszustwo.

W niektórych przypadkach starsze dzieci jako ofiary bywają w „zmowie” z rodzicami, ponieważ rola chorego może być czasem jedynym sposobem doświadczania przez nie akceptacji ze strony opiekunów.

Jeżeli ofiara ma rodzeństwo, ono również mogło doświadczyć MSBP. Może na to wskazywać niewyjaśniona śmierć w rodzeństwie lub niemowlęcy zespół nagłej śmierci (SIDS, *sudden infant death syndrome*). Kilka przypadków takiego zespołu w rodzinie uzasadnia podejrzenie przeniesionego zespołu Münchhausena. Od 1970 r. zaczęto wykorzystywać SIDS, jako domyślne orzeczenie w przypadkach niemożności stwierdzenia konkretnej przyczyny śmierci. Również kilkakrotne zgony dzieci w tej samej rodzinie były kwalifikowane jako SIDS w przypadku niestwierdzenia oczywistych przyczyn ich śmierci. Jednak wraz z szybkim rozwojem badań nad SIDS, podejście do tego rozpoznanie było coraz ostrożniejsze, a wręcz zaczęto uważać je za nieprawdopodobne w rodzinach, które z nieznanых przyczyn doświadczyły wielokrotnie nagłego zgonu swoich dzieci [11].

Lekarze bardzo często podczas pierwszego kontaktu z dziećmi są całkowicie nieświadomi, że są one ofiarami MSBP i nieświadomi są również tego, że bezwiednie sami stają się współsprawcami, ponieważ ratując życie pacjenta stosują zabiegi medyczne często intruzywne i obciążone ryzykiem powikłań.

PRÓBY ROZPOZNAWANIA I LECZENIA

Częste hospitalizacje wypełniają pustkę emocjonalną matek, które właśnie w szpitalu mają okazję kontynuowania swych niekiedy wyrafinowanych działań. Pomimo najszerszych chęci pomocy dzieciom, wykrzyca MSBP napotyka często liczne przeszkody, nawet ze strony prawnej. Np. w Stanach Zjednoczonych, gdzie problem MSBP był, jak do tej pory, najwnikliwiej badany, próbowano różnych metod celem udowodnienia matkom ich szkodliwej działalności wobec swoich dzieci. Jedną z nich było umieszczenie kamer wideo w salach pobytu pacjenta. Spotkało się to z dezaprobatą instytucji sądowych, które odwoływały się do czwartej poprawki do konstytucji z 1791 r., stwierdzającej, że prawo ludzi do prywatności musi być zachowywane w domach, dokumentach, instytucjach publicznych, a żadne sprawy nie mogą być ujawniane na zewnątrz, chyba że osoba jest poszukiwana i ma zostać zatrzymana – wówczas wszystko odbywać się musi pod przysięgą. W Wielkiej Brytanii przestano monitorować sale po ujawnieniu przez media tej „nieetycznej” metody jako „zagrożającej” prywatności [9, 12].

Leczenie MSBP jest bardzo trudne lub często niemożliwe, bo wiąże się z natychmiastowym wyparciem choroby oraz często stanowiącego jej podłoże zaburzenia osobowości i jak dotąd nie przynosiło większych sukcesów. Pierwszym krokiem postępowania jest oddzielenie matki i dziecka (w USA powoływane są do tego odpowiednie zespoły wewnątrzszpitalne przeciwdziałające zgodnie z prawem, by nie doszło do wypisania

dziecka ze szpitala, kiedy matka dowie się o konieczności czasowego oddania dziecka). Dla większości matek ujawnienie i rozpoznanie MSBP jest bardzo traumatyczne, reagują najczęściej ostrymi stanami depresyjnymi, włącznie z tendencjami samobójczymi. Poddawane są natychmiastowej opiece psychiatrycznej, a następnie długoletniej psychoterapii, która jednak, jak wspomniano, rzadko osiąga pożądany cel [9]. Natomiast samo dziecko, po ustaniu narażenia na działanie groźnych dla życia środków działań „kochających opiekunów”, zwykle w miarę szybko powraca do zdrowia.

Wczesne rozpoznanie przeniesionego zespołu Münchhausena stanowi klucz do zmniejszenia śmiertelności z powodu jego następstw, a ujawnianie i uświadamianie potencjalnych sprawców może, pomimo olbrzymich trudności, zredukować częstotliwość wystąpienia zespołu [2].

PIŚMIENNICTWO

1. Denny SJ, Grant CC, Pinnock R. Epidemiology of Münchhausen syndrome by proxy in New Zeland. *J Pediatr Child Health* 2001; 72 (8): 37, 240–3.
2. Horwath J. Inter-agency practice in suspected cases of Münchhausen syndrome by proxy dilemmas for professionals. *Child Family Social Work* 1999; 4: 109–18.
3. Korzeniowski L, Pużyński S (red). *Encyklopedyczny słownik psychiatrii*. Warszawa: PZWL; 1978.
4. Raitt F. Mothers on Trial: Discourses of Cot Death and Münchhausen's syndrome by proxy. *Feminist Legal Studies* 2004; 12 (3): 25–47.
5. Randerson J. Betrayal of innocence. *New Scientist* 2003; 179 (2413): 40–4.
6. Murray JB. Münchhausen Syndrome by Proxy. *J Psychol* 1997; 131 (3): 343–53.
7. Sigal M, Altmark D, Gelkopf M. Münchhausen syndrome by adult proxy revisited. *Isr J Psychiatry Relat Sci* 1991; 28 (1): 33–6.
8. Mc Nicholas F, Slonims V, Cass H. Exaggeration of Symptoms or Psychiatric Münchhausen Syndrome by Proxy. *Child Adolesc Mental Health* 2000; 5 (2): 69–76.
9. Deborah R, Fulton RN. Early recognition of Münchhausen Syndrome by Proxy. *Crit Care Nurs Q* 2000; 23 (2): 35–43.
10. *Ethics and Behavior* 2001; 11 (2): 2005–16.
11. Chiczewski D, Kelly M. *FBI LAW Enforcement Bulletin*. 2003.
12. Morrison CA. Cameras in Hospital Rooms; The Fourth Amendment to the Constitution and Münchhausen Syndrome by Proxy. *Crit Care Nurs Q* 1999; 22 (1): 65–9.

*Adres: Dr Tomasz Kowalik, Szpital Psychiatryczny im. dr J. Babińskiego, Oddział VIII A,
ul. Aleksandrowska 159, 91-229 Łódź*